

**SENAT DE BELGIQUE****SESSION DE 1988-1989**

11 MAI 1989

**Proposition de loi instituant un référendum consultatif sur l'attribution d'une mission constituante au Parlement européen**

**RAPPORT**

**FAIT AU NOM DE LA COMMISSION  
DES RELATIONS EXTERIEURES  
PAR M. HENNEUSE**

Pendant deux longues réunions, votre Commission a examiné attentivement la présente proposition de loi.

**Questions de procédure**

En fait, la Commission se trouve devant deux propositions, celle qui nous occupe et une autre, prioritaire en date, qui poursuit le même objectif en empruntant une autre voie, celle d'une résolution

Ont participé aux travaux de la Commission :

1. Membres effectifs : Mme Hanquet, présidente; MM. Bockstal, Cerexhe, Clerdent, Collignon, De Backer, De Belder, De Bremaeker, De Cooman, Deneir, Eicher, Erdman, Gijs, Hasquin, Kelchtermans, Mathot, Pécriaux, Simonet, Sprockeels, Verschueren, Wyninckx et Henneuse, rapporteur.

2. Membres suppléants : Mme Cahay-André, MM. Deprez, Lallemand, Jean Leclercq, Leemans, Mme Lieten-Croes, M. Marchal, Mme Mayence-Goossens, MM. Monfils, Petitjean, Poulain, Stroobant et Van Haverbeke.

**R. A 14679***Voir :***Document du Sénat :**

595-1 (1988-1989) : Proposition de loi.

**BELGISCHE SENAAT****ZITTING 1988-1989**

11 MEI 1989

**Voorstel van wet tot instelling van een consultatieve volksraadpleging over het geven van een grondwetgevende opdracht aan het Europees Parlement**

**VERSLAG**

**NAMENS DE COMMISSIE VOOR DE  
BUITENLANDSE BETREKKINGEN  
UITGEBRACHT  
DOOR DE HEER HENNEUSE**

Uw Commissie heeft dit wetsvoorstel gedurende twee lange vergaderingen aandachtig onderzocht.

**Procedurekwesties**

In feite heeft de Commissie twee wetsvoorstellen te behandelen, het voorliggende en een ander voorstel van een eerdere datum dat hetzelfde doel nastreeft maar via een andere weg, namelijk die van een resolu-

Aan de werkzaamheden van de Commissie hebben deelgenomen :

1. Vaste leden : mevrouw Hanquet, voorzitter; de heren Bockstal, Cerexhe, Clerdent, Collignon, De Backer, De Belder, De Bremaeker, De Cooman, Deneir, Eicher, Erdman, Gijs, Hasquin, Kelchtermans, Mathot, Pécriaux, Simonet, Sprockeels, Verschueren, Wyninckx en Henneuse, rapporteur.

2. Plaatsvervangers : mevrouw Cahay-André, de heren Deprez, Lallemand, Jean Leclercq, Leemans, mevrouw Lieten-Croes, de heer Marchal, mevrouw Mayence-Goossens, de heren Monfils, Petitjean, Poulain, Stroobant en Van Haverbeke.

**R. A 14679***Zie :***Gedr. St. van de Senaat :**

595-1 (1988-1989) : Voorstel van wet

relative à la convocation du Parlement européen en vue de rédiger une constitution européenne (voir Doc. Sénat 236-1, S.E. 1988).

L'auteur de cette autre proposition propose d'amender la proposition de loi, plutôt que d'insister sur l'adoption de sa propre proposition de résolution. Elle va, déclare-t-il, dans le même sens, et en plus elle mobilise les esprits en faveur de l'unification de l'Europe.

Par motion d'ordre, un membre fait savoir que, quoique d'accord avec les buts des deux propositions — la démocratisation et la débureaucratisation du pouvoir européen —, il n'approuve pas le procédé du référendum qui pose un problème constitutionnel.

Il lui préfère la résolution. Il s'oppose à l'idée que la valeur d'une résolution est inférieure à celle d'un référendum. Une telle appréciation équivaldrait à une abdication de la part du Parlement. A la proposition de loi instituant un référendum, il découvre des aspects qui regardent la Commission de l'Intérieur et celle de la Révision de la Constitution et des Réformes des Institutions. Il propose dès lors son renvoi.

L'auteur s'en étonne. Aucun des cosignataires, émanant pourtant de groupes politiques divers, n'a fait valoir des objections pareilles. Si le Président du Sénat a renvoyé sa proposition à la Commission des Relations extérieures et non à une autre, ce ne peut pas être un hasard. Quant à la Commission de la Révision de la Constitution, le caractère non obligatoire de la consultation populaire rend son avis sans objet.

Le Ministre des Relations extérieures définit sa position à l'égard des deux propositions en question. Il considère qu'il s'agit d'un problème regardant en premier lieu le Parlement.

« 1. L'objet de ces propositions de loi est d'associer davantage les citoyens des Etats membres à la création de l'Union européenne, pour laquelle le Parlement européen se voit confier une mission constituante.

2. En tant qu'Européen, je ne peux que me rallier à cet objectif. Dès son origine, en 1984, le Parlement européen a fourni une contribution importante dans ce domaine.

3. La Communauté, qui connaît actuellement un nouvel élan après des années d'« europessimisme », doit, comme l'affirme le rapport Herman, réaliser dans les prochaines années son ambitieux objectif 1992 et, plus généralement, mettre en œuvre l'Acte européen. Il convient, en outre, de développer des

tie betreffende de bijeenroeping van een Europees Parlement met constituerende bevoegdheid (zie Gedr. St. Senaat, 236-1, B.Z. 1988).

De indiener van het voorstel van resolutie verklaart amendementen op het wetsvoorstel te zullen indienen i.p.v. aan te dringen op de goedkeuring van zijn eigen tekst. Het wetsvoorstel gaat volgens hem in dezelfde richting, maar roept bovendien op tot de eenmaking van Europa.

Bij ordemotie merkt een lid op dat, hoewel hij akkoord gaat met de doelstellingen van beide voorstellen, namelijk het democratiseren en het debureaucratiseren van de Europese macht, hij niet kan instemmen met het procédé van het referendum omdat het een grondwettelijk probleem doet rijzen.

Hij geeft de voorkeur aan een resolutie. Hij kan zich niet verenigen met het standpunt dat een resolutie minder waarde zou hebben dan een referendum. Een dergelijk waardeoordeel zou neerkomen op een capitulatie van het Parlement. Aan het wetsvoorstel tot instelling van een referendum zitten volgens hem facetten die onderzocht moeten worden door de Commissie voor de Binnenlandse Aangelegenheden en door de Commissie voor de Herziening van de Grondwet en voor de Hervorming van de Instellingen. Hij stelt derhalve voor het voorstel naar die Commissies te verwijzen.

De indiener verbaast zich hierover. Geen van de medeondertekenaars, die nochtans tot verschillende fracties behoren, heeft dergelijke bezwaren geuit. Dat de Voorzitter van de Senaat zijn voorstel verwezen heeft naar de Commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen en niet naar een andere commissie, kan geen toeval zijn. Bovendien zou een advies van de Commissie voor de Herziening van de Grondwet geen zin hebben, aangezien deelneming aan de volksraadpleging niet verplicht is.

De Minister van Buitenlandse Betrekkingen omschrijft zijn standpunt ten aanzien van beide voorstellen. Volgens hem gaat het om een probleem dat in eerste instantie het Parlement betreft.

« 1. Doel van deze wetsvoorstellen is de burger in de lidstaten meer te betrekken bij het creëren van de Europese Unie, waarvoor een constituerende opdracht aan het Europees Parlement wordt toevertrouwd.

2. Als Europeaan kan ik deze doelstelling alleen maar onderschrijven. Reeds van bij zijn oorsprong in 1984 heeft het Europees Parlement een belangrijke bijdrage geleverd op dat vlak.

3. De Gemeenschap, die na jaren europessimisme, thans een nieuw elan kent, dient, zoals het rapport-Herman stelt, in de eerstvolgende jaren zijn ambitieus objectief 1992 waar te maken en, meer in het algemeen, de Europese Akte ten uitvoer te brengen. Daarenboven dienen complementaire beleidsac-

actions politiques complémentaires, telles que la poursuite de la réalisation de l'union monétaire, la création d'un espace social européen et le renforcement de la cohésion entre les Etats membres. Par conséquent, la Communauté a déjà un programme d'activités ambitieux pour les prochaines années. A cette fin, il faut commencer par exploiter au maximum les possibilités offertes par l'Acte européen.

4. Il n'empêche qu'il faut d'ores et déjà songer à l'Europe d'après 1992, qui se situera à mi-chemin de la législature du nouveau Parlement européen.

5. En tant que ministre, je dois vous dire que cette matière concerne en premier lieu le législateur et, dans une moindre mesure, le pouvoir exécutif. De plus, vous vous rendez bien compte qu'en Belgique, l'organisation de référendums pose un problème constitutionnel, comme l'a déjà souligné à plusieurs reprises le Conseil d'Etat. Toutefois, vous faites partie d'un Parlement aux pouvoirs constituants et les articles de la Constitution en question (titre III de la Constitution) ont été déclarés soumis à révision. Dans tous les cas, les ministres de l'Intérieur et de la Justice ont aussi une compétence en la matière.

6. En tant que député, je dois, en outre, vous rappeler les activités entreprises par la Chambre en cette matière, sur la base des activités du Comité d'avis chargé de questions européennes. Je regrette d'ailleurs que les sénateurs n'y aient pas été associés. Ce Comité a rejeté le principe d'un référendum et a donné la préférence à un appel solennel lancé au Gouvernement. A cet égard, le Comité d'avis est parti de la conviction « que, dans la mesure où la grande majorité des forces représentées au Parlement national est favorable à ce qu'un tel mandat soit accordé au Parlement européen, il n'y a pas lieu de soumettre cette question à une consultation populaire préalable en Belgique ».

Dans ce projet de résolution, la Chambre demande au Gouvernement :

a) de défendre la résolution du Parlement européen relative au rapport Herman au sein du Conseil européen;

b) de plaider la même cause auprès des autres Etats membres;

c) de faire un rapport à cet égard avant la fin du mois de juin;

d) de soumettre d'abord au Parlement national le projet élaboré par le futur Parlement européen. Demain, ce projet de résolution sera débattu en séance plénière de la Chambre. Dans un souci de cohérence, il serait sans doute important de tenir compte de cette évolution.

ties, zoals de verdere realisatie van de monetaire unie, het creëren van een Europese sociale ruimte en het versterken van de cohesie onder de lidstaten, ontwikkeld te worden. De Gemeenschap heeft bijgevolg reeds een ambitieus werkprogramma voor de eerstvolgende jaren. Hierbij moeten in de eerste plaats de mogelijkheden geboden door de Europese Akte ten volle uitgeput worden.

4. Dat neemt niet weg dat nu reeds gedacht moet worden aan het Europa na 1992, dat in het midden van de legislatuur van het nieuwe Europees Parlement zal vallen.

5. Als Minister moet ik u zeggen dat deze aangelegenheid in de eerste plaats de wetgever, en in mindere mate de uitvoerende macht aangaat. U zal zich bovendien bewust zijn dat het organiseren van referenda in België een constitutioneel probleem oproept waarop de Raad van State reeds herhaaldelijk heeft gewezen. U maakt evenwel deel uit van een Parlement met grondwetgevende bevoegdheden en de betrokken grondwetsartikelen (titel III van de Grondwet) zijn voor herziening vatbaar verklaard. In ieder geval hebben ook de Ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie ter zake een bevoegdheid.

6. Als kamerlid moet ik u bovendien wijzen op de werkzaamheden die ter zake in de Kamer zijn ondernomen, en dit op basis van de werkzaamheden van het Adviescomité voor Europese Aangelegenheden. Ik betreur het trouwens dat senatoren hiervan geen deel uitmaken. In dat Comité werd het idee van een referendum verworpen en de voorkeur gegeven aan een plechtige oproep aan de Regering. Het Adviescomité ging daarbij uit van de overtuiging « dat, aangezien de grote meerderheid van de in het nationale Parlement vertegenwoordigde partijen voorstander is van een dergelijk aan het Europees Parlement te verlenen mandaat, over die kwestie geen voorafgaande volksraadpleging meer moet worden gehouden in België ».

In deze ontwerp-resolutie van de Kamer wordt aan de Regering gevraagd dat zij :

a) de resolutie van het Europees Parlement over het rapport-Herman in de schoot van de Europese Raad zou verdedigen;

b) zulks ook bij de andere lidstaten zou bepleiten;

c) hiervan vóór eind juni verslag zou uitbrengen;

d) het door het toekomstige Europees Parlement uitgewerkte ontwerp vooraf aan dit Parlement zou voorleggen. Deze ontwerp-resolutie wordt morgen in de Kamer in plenaire vergadering behandeld. Het ware, met het oog op de coherentie wellicht belangrijk met deze ontwikkeling rekening te houden.

7. En tant qu'Européen, enfin, je souscris entièrement à l'objectif de ce projet de loi, à savoir associer davantage le citoyen à ce processus d'unification européenne. J'aimerais toutefois signaler que cet objectif peut également être réalisé par d'autres moyens. Le rapport Herman en prévoit d'ailleurs expressément la possibilité (§ 7).

8. J'estime, en outre, souhaitable et nécessaire une meilleure collaboration entre le Parlement national et le Parlement européen. Cela sera nécessaire en cas de réalisation de la prophétie de M. Delors, selon lequel la majeure partie de la législation en matière économique pourrait bien, à l'avenir, être non plus l'œuvre des parlements nationaux, mais celle du Parlement européen. J'ai fait la semaine dernière, au cours de la réunion des Douze, une proposition, qui a été très bien accueillie.

Une meilleure collaboration entre les deux Parlements pourrait aussi susciter les pressions nécessaires à la transposition correcte en droit interne des directives, dont le nombre ne cessera d'augmenter à l'avenir. Il existe maintenant une nouvelle procédure administrative en la matière, qui permettra, du moins il faut l'espérer, de combler le retard du passé. L'on s'est penché à la Chambre sur la possibilité d'examiner les directives et éventuellement d'adapter la législation belge grâce à une « cellule juridique ». Peut-être est-il aussi possible de faire appel, pour la préparation de cette législation, à la section Législation du Conseil d'Etat. La procédure italienne instaurée par la loi « La Pergola » et selon laquelle des directives européennes sont transposées une fois par an, « en bloc », en droit national, dans le cadre d'un grand débat européen organisé au sein du Parlement italien, mérite d'être examinée. »

L'auteur de la proposition de loi attire l'attention sur les amendements Corbisier (Doc. Ch. 728-1 et 728-3) qui dissipent toute objection envers un référendum.

L'auteur de la proposition de résolution n'est pas convaincu par l'argument du Ministre suivant lequel la Communauté européenne aurait déjà trop de tâches que pour s'occuper, en ce moment, de la rédaction d'une constitution. Il voit l'approche constitutionnelle non pas comme un empêchement mais comme une poussée dans le sens souhaité. Que seulement deux des douze Etats-membres aient la même démarche n'est nullement négligeable.

Quant à la procédure, il demande aux commissaires de bien réaliser que si une autre commission doit reprendre l'examen, il est exclu d'aboutir à temps. Ce qui ne l'empêche pas de reconnaître que le Ministre de l'Intérieur sera concerné par l'organisation d'une consultation populaire.

7. Als Europeaan tenslotte kan ik het doel van dit wetsvoorstel, nl. de burger dichter bij dit Europese eenmakingsproces betrekken, volledig onderschrijven. Ik wens er evenwel op te wijzen dat dat doel ook langs andere wegen bereikt kan worden. Het rapport-Herman houdt deze mogelijkheid trouwens uitdrukkelijk open (§ 7).

8. Wat ik bovendien wenselijk en noodzakelijk acht, is een betere samenwerking tussen het nationale en het Europese Parlement. Zulks is nodig wanneer de voorspelling van de heer Delors werkelijkheid wordt, nl. dat in de toekomst het leeuwedeel van de economische wetgeving wel eens in het Europese, en niet langer door de nationale parlementen goedgekeurd wordt. Ik heb vorige week op de bijeenkomst van de Twaalf een voorstel gedaan dat zeer goed werd onthaald.

Een grotere samenwerking tussen de twee parlements kan ook voor de nodige druk zorgen opdat de richtlijnen waarvan het aantal in de toekomst sterk zal toenemen, op correcte wijze in het interne recht worden omgezet. Ter zake bestaat nu een nieuwe administratieve procedure, die de achterstand uit het verleden wellicht vlugger kan wegwerken. In de Kamer bestudeert men de mogelijkheid met een « juridische cel » richtlijnen te onderzoeken en eventueel de Belgische wetgeving aan te passen. Voor de voorbereiding van deze wetgeving kan misschien ook een beroep gedaan worden op de afdeling Wetgeving van de Raad van State. De Italiaanse procedure, ingevoerd door de wet « La Pergola » waarbij eenmaal per jaar, naar aanleiding van een groot Europees debat in het Italiaanse Parlement, « en bloc » richtlijnen worden omgezet in het nationaal recht, verdient bestudering. »

De indiener van het voorstel van wet vestigt de aandacht op de amendementen-Corbisier (Gedr. St. Kamer, 728-1 en 728-3), waardoor alle bezwaren tegen een referendum van tafel worden geveegd.

De indiener van het voorstel van resolutie wordt niet overtuigd door het argument van de Minister volgens hetwelk de Europese Gemeenschap reeds te veel taken zou hebben om zich momenteel bezig te houden met het opstellen van een grondwet. Hij ziet het streven naar een grondwet niet als een belemmering, maar als een stap in de gewenste richting. Dat slechts twee van de twaalf lidstaten die stap willen zetten, is daarom nog niet een feit zonder betekenis.

Wat de procedure betreft, vraagt hij de commissieleden er zich rekenschap van te geven dat, indien een andere Commissie het onderzoek moet overnemen, het uitgesloten is dat de tijdslimiet wordt gehaald. Dat belet hem evenwel niet te erkennen dat de Minister van Binnenlandse Zaken ook betrokken partij zal zijn bij de organisatie van een volksraadpleging.

Un commissaire fait remarquer que, même si la proposition de loi est adoptée, la procédure législative devra être bousculée. C'est pourquoi il lui préfère la proposition de résolution, éventuellement amendée.

L'auteur de la proposition de loi s'étonne du peu de confiance que certains sénateurs semblent avoir dans la capacité de leurs concitoyens de comprendre une seule question claire. Cette méfiance ne se manifeste pas lors des élections législatives, quand les électeurs doivent émettre un jugement sur les programmes de tous les partis comparés.

Le Ministre des Relations extérieures redoute une consultation populaire non obligatoire. Si un quart seulement des électeurs y participaient, ce serait un échec pour l'idée européenne.

La présidente distingue deux volets dans la proposition de loi :

- a) une interrogation des citoyens sur leur opinion concernant l'unification de l'Europe;
- b) une sensibilisation en vue d'une participation plus vaste à cette opération.

L'auteur de la proposition de résolution préfère la proposition de loi à la sienne. Si elle n'est pas adoptée, alors il défendra son propre texte.

La Commission décide, par 10 voix contre 8, de donner la priorité à l'examen de la proposition de loi.

### Discussion générale

L'auteur commente brièvement les développements précédant le texte de sa proposition. Il croit qu'un référendum peut pousser à la rédaction d'une constitution européenne. Il considère comme contraire à toute logique démocratique de laisser construire l'Europe par des bureaucrates, des technocrates et des diplomates, sans y associer comme organe de décision le Parlement européen élu directement.

Il souligne le caractère consultatif du référendum.

Un commissaire répète que probablement personne n'est hostile au but poursuivi par la proposition de loi mais que ceci n'implique pas nécessairement un accord sur le chemin à suivre.

Quant à lui, il trouve que la voie de la consultation populaire est inacceptable et son aspect constitutionnel flou. De toute évidence, elle ne fait pas partie des habitudes de la démocratie parlementaire belge.

A son avis, un référendum constitue une critique envers le Parlement et un précédent dangereux car il y aurait abdication de responsabilité de la part des

Een commissielid merkt op dat zelfs indien het wetsvoorstel wordt aangenomen, de wetgevingsprocedure omgegooid zal moeten worden. Daarom geeft hij de voorkeur aan een, eventueel geamendeerd, voorstel van resolutie.

De indiener van het wetsvoorstel verbaast zich over het geringe vertrouwen dat een aantal senatoren blijken te hebben in het vermogen van hun medeburgers om één helder geformuleerde vraag te begrijpen. Dat wantrouwen komt nochtans niet tot uiting bij de parlementsverkiezingen, wanneer de kiezers een oordeel moeten vellen over de verschillende programma's van alle partijen.

De Minister van Buitenlandse Betrekkingen heeft zijn twijfels over een niet-verplichte volksraadpleging. Indien slechts een kwart van de kiezers eraan zouden deelnemen, zou dat een mislukking zijn voor de Europese gedachte.

De voorzitter onderscheidt twee gedeelten in het wetsvoorstel :

- a) een ondervraging van de burgers over hun opinie betreffende de Europese eenmaking;
- b) een sensibilisering ten einde een grotere betrokkenheid bij die eenwording te verkrijgen.

De indiener van het voorstel van resolutie geeft de voorkeur aan het wetsvoorstel boven zijn eigen voorstel. Pas wanneer het wetsvoorstel niet wordt aangenomen, zal hij zijn eigen tekst verdedigen.

De Commissie besluit met 10 tegen 8 stemmen de voorkeur te geven aan het onderzoek van het wetsvoorstel.

### Algemene bespreking

De auteur geeft kort commentaar op de ontwikkelingen die voorafgingen aan de tekst van zijn voorstel. Hij gelooft dat een referendum de opstelling van een Europese grondwet kan versnellen. Hij vindt dat het van elke logica gespeend is dat alleen bureaucraten, technocraten en diplomaten aan Europa bouwen, zonder dat het rechtstreeks verkozen Europees Parlement daar als beslissingsorgaan bij wordt betrokken.

Hij benadrukt het consultatieve karakter van het referendum.

Een commissielid herhaalt dat wellicht niemand het door het wetsvoorstel nagestreefde doel vijandig gezind is, maar dat dit niet noodzakelijk betekent dat iedereen het eens is over de te volgen weg.

Volgens hem is een volksraadpleging onaanvaardbaar en is het constitutionele aspect ervan nogal vaag. Het behoort hoe dan ook niet tot de gebruiken van de Belgische parlementaire democratie.

Volgens hem komt een referendum neer op een kritiek aan het adres van het Parlement en schept het een gevaarlijk precedent, aangezien dat zou betekenen

mandataires. C'est le même raisonnement qui l'a fait repousser le référendum, proposé par certains avant de procéder à la réforme de l'Etat.

On peut s'attendre à une réponse massivement positive à la question posée. Mais quel contenu en découlerait-il? Combien d'électeurs se rendent compte de ce qu'est « une assemblée constituante »? Ils auraient besoin d'une information sérieuse préalable. La campagne électorale ne leur apprendrait pratiquement rien puisque tous les candidats sont unanimes à ce sujet.

Il attire l'attention sur le danger du précédent. Un référendum pour trancher de vrais points litigieux est un moyen dangereux.

Il conclut que, pour lui et son groupe, des problèmes de principe et des objections d'ordre pratique (la signification politique de la question posée) empêchent l'adoption de la proposition de loi.

Un autre commissaire, parlant lui aussi au nom de son groupe, souscrit aux considérations introductives, développées par son collègue précédent. Comme résultat du référendum envisagé il ne voit rien d'autre qu'une invitation adressée à d'autres instances que le Parlement. Ce ne serait donc qu'un signal, qu'on retrouve également dans la proposition de résolution, moyen qu'il préfère à celui d'un référendum. Si le Parlement belge prend la responsabilité d'organiser un référendum sans obtenir un résultat, il n'aura fait qu'engendrer des frustrations. Or, ceci est fort probable, puisque le résultat final dépend d'autres instances que de ce Parlement. En outre il n'y a qu'un seul Etat, éventuellement deux, parmi les douze Etats-membres qui organiseraient un tel référendum.

Il attire l'attention sur la document n° 793 (1983-1984) de la Chambre des Représentants, par lequel celle-ci a soumis au Conseil d'Etat toute une série de propositions de loi visant à organiser un référendum. Le Conseil d'Etat les a analysés à fond dans un avis raisonné. Finalement, il les a toutes rejetées, y compris celle qui, plus tard, concernait le placement des fusées en Belgique.

Evoquant la conscience politique peu développée de la population, il pense que seuls les initiés se rendent compte de l'importance de la question posée et il se demande si, dans ces conditions, un tel référendum n'est pas trompeur.

Sur le plan pratique, il attire l'attention sur le cas des électeurs bruxellois qui devraient participer à trois élections au cours d'une même journée et sur les difficultés qu'aura le Ministre de l'Intérieur pour organiser un référendum dans un délai extrêmement court.

dat de verkozenen een deel van hun verantwoordelijkheid zouden afstaan. Om dezelfde redenen heeft hij het referendum afgewezen dat sommigen wilden houden vooraleer over te gaan tot de staats-hervorming.

Men kan er zich aan verwachten dat massaal « ja » zal worden geantwoord op de gestelde vraag. Maar welke betekenis zou dit antwoord hebben? Hoeveel kiezers begrijpen wat een « grondwetgevende vergadering » is? Zij zouden vooraf grondig moeten worden voorgelicht. De verkiezingscampagne zou hen niets leren, aangezien vrijwel alle kandidaten het eens zijn over dat onderwerp.

Hij vestigt de aandacht op het gevaar van het precedent. Een referendum waarbij men zich moet uitspreken over echte geschilpunten is een gevaarlijk middel.

Hij besluit dat voor hem en zijn fractie de principiële problemen en de bezwaren van praktische aard (de politieke betekenis van de gestelde vraag) uitsluiten dat het wetsvoorstel wordt aangenomen.

Een ander lid, die ook uit eigen naam en uit naam van zijn fractie spreekt, onderschrijft de inleidende overwegingen van de collega die voor hem het woord had. Hij denkt dat de uitkomst van het voorgestelde referendum enkel een uitnodiging zal zijn gericht aan andere instanties dan het Parlement. Het zou dus slechts een signaal zijn dat men eveneens vindt in het voorstel van resolutie, een middel dat hij verkiest boven een referendum. Indien het Belgische Parlement de verantwoordelijkheid op zich neemt om een referendum te organiseren zonder dat dit resultaten oplevert, dan zal dit slechts frustraties hebben opgewekt. Een dergelijk verloop is trouwens vrij waarschijnlijk, aangezien het eindresultaat van andere instanties dan het Parlement zal afhangen. Van de twaalf lidstaten is er slechts één, eventueel twee, die een dergelijk referendum zouden organiseren.

Hij vestigt de aandacht op het Gedrukt Stuk nr. 793 (1983-1984) van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarin deze de Raad van State een hele reeks wetsvoorstellen heeft voorgelegd strekkende om een referendum te organiseren. De Raad van State heeft ze grondig geanalyseerd en er een met redenen omkleed advies over uitgebracht. Uiteindelijk heeft de Raad ze alle verworpen, daaronder begrepen het voorstel dat betrekking had op de eventuele plaatsing van kernraketten in België.

Verwijzend naar het weinig ontwikkelde politieke bewustzijn van de bevolking, denkt hij dat enkel de kenners zullen beseffen wat het belang is van de gestelde vraag en hij vraagt zich af of een dergelijk referendum in die omstandigheden niet misleidend is.

Op praktisch vlak vestigt hij de aandacht op de Brusselse kiezers die zouden moeten deelnemen aan drie verkiezingen op een zelfde dag en op de moeilijkheden die de Minister van Binnenlandse Zaken zal hebben om binnen een uiterst korte termijn een referendum te organiseren.

En guise de conclusion, il préfère à un référendum l'adoption unanime d'une résolution, comme proposée par un autre sénateur.

Un membre de la Commission fait une remarque d'ordre juridique. La rédaction d'une constitution européenne équivaut à la conclusion d'un traité international. La procédure suivie en Belgique est la suivante: c'est le Roi qui négocie et ratifie et c'est le Parlement qui approuve.

Le Parlement belge n'est pas compétent pour confier un mandat au Parlement européen. Le mandat du Parlement belge concerne la législation et le contrôle de l'Exécutif, mais pas la conclusion de traités. Si l'on veut quand même organiser une consultation populaire, la question posée devrait être formulée différemment, par exemple ainsi: «Estimez-vous que nous devons prier le Roi de négocier une constitution européenne?».

Un sénateur estime que le choix de la consultation populaire comme moyen d'arriver à un but politique déterminé n'implique pas nécessairement une critique du système parlementaire.

De toute façon, le but visé dans le présent cas ne peut pas être atteint par une loi belge. Une autre procédure s'impose donc. Par exemple, c'est ce qui différencie la présente consultation populaire d'une consultation populaire sur la réforme de l'Etat belge qui, elle, doit passer par la voie législative.

Puisque le but avoué de la consultation populaire est le renforcement de la démocratie européenne, il ne peut être question d'une abdication de la part du Parlement belge.

L'auteur soutient cette intervention. La consultation populaire qu'il préconise renforcerait la démocratie parlementaire et diminuerait le pouvoir de l'Europe des affaires. Enfin, il ne croit pas que les électeurs comprendront aussi difficilement l'enjeu de la consultation populaire que certains semblent le craindre.

Un commissaire lui demande quelle est exactement la nature de la consultation populaire qu'il propose d'instituer: en quoi est-ce différent d'une consultation populaire?

L'auteur répond qu'il souhaite une consultation populaire, qui se distingue du référendum proprement dit par son caractère non-décisif et non-obligatoire. C'est pourquoi il propose de remplacer dans l'intitulé de sa proposition les mots «référendum consultatif» par «consultation populaire d'orientation».

Le Ministre des Relations extérieures fait remarquer que cette terminologie contient deux tautologies.

Tot besluit vindt hij de eenparige aanneming van een resolutie verkieslijk boven een referendum, zoals trouwens voorgesteld door een andere senator.

Een commissielid maakt een opmerking van juridische aard. Het opstellen van een Europese grondwet staat gelijk met het sluiten van een internationaal verdrag. De in België gevolgde procedure is de volgende: de Koning onderhandelt en ratificeert, het Parlement verleent zijn instemming.

Het Belgische Parlement is niet bevoegd om het Europees Parlement een mandaat te geven. Het mandaat van het Belgische Parlement betreft de wetgeving en het uitoefenen van controle op de uitvoerende macht, doch geenszins het sluiten van verdragen. Indien men toch een volksraadpleging wil organiseren, zou de vraag anders moeten worden geformuleerd, bijvoorbeeld als volgt: «Meent u dat wij de Koning moeten verzoeken te onderhandelen over een Europese grondwet?».

Een senator is van mening dat kiezen voor de volksraadpleging als middel om een bepaald politiek doel te bereiken, niet noodzakelijk betekent dat men het parlementair systeem afkeurt.

In ieder geval kan het beoogde doel ditmaal niet bereikt worden via een Belgische wet. Een andere werkwijze is dus noodzakelijk. Dat onderscheidt deze volksraadpleging van een volksraadpleging over bijvoorbeeld de hervorming van de Belgische Staat, die een optreden van de wetgever vergt.

Daar een volksraadpleging duidelijk de versteviging van de Europese democratie beoogt, is er geen sprake van dat het Belgische Parlement een deel van zijn verantwoordelijkheid afstaat.

De indiener sluit zich hierbij aan. De volksraadpleging die hij voorstaat, zou de parlementaire democratie verstevigen en de macht van de Europese zakenwereld beperken. Ten slotte meent hij niet dat de kiezers de inzet van de volksraadpleging moeilijk zullen begrijpen, wat sommigen lijken te vrezen.

Een commissielid vraagt hem welk soort volksraadpleging hij juist voorstelt: is er een verschil met een volksraadpleging?

De indiener antwoordt dat hij een volksraadpleging wenst die verschilt van het eigenlijke referendum door haar niet-beslissend en niet-verplicht karakter. Daarom stelt hij voor in het opschrift van zijn voorstel de woorden «consultatieve volksraadpleging» te vervangen door de woorden «oriënterende volksraadpleging».

De Minister van Buitenlandse Betrekkingen merkt op dat in die terminologie een tautologie zit.

Un autre commissaire estime que les parlementaires nationaux contribueraient davantage à l'unification européenne s'ils supervisaient eux-mêmes de plus près le travail des Ministres belges dans les Conseils communautaires C.E.E., plutôt que de recourir aujourd'hui, en marge du Parlement, à une formule de consultation de l'opinion publique.

Pour faire progresser concrètement, cas par cas, l'Union européenne, le Parlement national devrait montrer plus de zèle à exercer ses propres fonctions en plaçant chaque fois devant leurs responsabilités nationales et en même temps européennes, les Ministres belges respectivement compétents au sein des Conseils communautaires C.E.E.

Un sénateur en convient, mais estime que la proposition ne diminue en rien ce contrôle.

Un commissaire trouve que la proposition présente une occasion unique pour intéresser la population à l'unification de l'Europe et pour promouvoir le rôle du Parlement européen.

Le Ministre de l'Intérieur, invité à faire connaître son point de vue, constate qu'en Belgique les élections concernent le département de l'Intérieur. Il estime que le Sénat aurait bien fait de lui demander son avis à une date moins avancée. Comme il n'existe pas d'autre administration que celle de l'Intérieur pour exécuter éventuellement cette proposition de loi, c'est à elle qu'elle incomberait. Or, il est matériellement impossible de le faire avant le 18 juin. En outre, il s'oppose par principe à l'organisation d'élections au moyen d'un arrêté royal, comme le propose l'article 4 de la proposition. C'est une atteinte à la démocratie. L'opération instaure des nouveautés d'une façon improvisée.

Un commissaire souligne la contradiction entre les déclarations du Ministre et l'affirmation de l'auteur suivant lequel l'organisation d'un référendum ne se heurterait pas à des difficultés d'ordre matériel.

Il ajoute que des difficultés supplémentaires se feraient jour pour les Irlandais et les Britanniques qui ont la possibilité de voter pour des candidats belges.

Il souligne le manque de coordination entre la Chambre et le Sénat. La Commission compétente de la Chambre examine en ce moment un texte, pareil à celui qui est soumis au Sénat. Il avait été convenu qu'il serait examiné par priorité. A l'heure actuelle, il paraît bien qu'il ne sera pas prêt à temps. Ceci n'est pas de bon augure pour une procédure législative expéditive.

L'auteur conteste ce manque de coordination. La Commission d'avis de la Chambre vient de supprimer un alinéa gênant de la proposition de résolution Van

Een ander commissielid is van mening dat de nationale parlementen meer tot de Europese eenmaking zouden bijdragen indien zij zelf het werk der Belgische Ministers in de E.E.G.-Raden, van hoog tot laag, nauwkeuriger zouden superviseren, veeleer dan vandaag een beroep te doen op de formule van een raadpleging der publieke opinie, buiten het Parlement om.

Om de Europese Unie, geval per geval, concreet dichterbij te brengen, zou het nationale Parlement meer werk moeten maken van zijn eigen functies door de telkens bevoegde Belgische Ministers in de EEG-Raden iedere keer voor hun nationale en tegelijkertijd Europese verantwoordelijkheden te stellen.

Een senator gaat hiermee akkoord, maar meent dat het voorstel aan die controle geen afbreuk doet.

Een commissielid vindt dat dit voorstel een unieke gelegenheid is om de bevolking bewust te maken van het belang van de Europese eenmaking en om de rol van het Europees Parlement te beklemtonen.

De Minister van Binnenlandse Zaken, die werd uitgenodigd om zijn standpunt kenbaar te maken, stelt vast dat in België de verkiezingen georganiseerd worden door het departement van Binnenlandse Zaken. Hij meent dat de Senaat er goed had aan gedaan zijn advies op een vroeger tijdstip in te winnen. Alleen de diensten van Binnenlandse Zaken kunnen immers dit wetsvoorstel eventueel ten uitvoer leggen. Dit is echter materieel onmogelijk vóór 18 juni. Bovendien is hij om principiële redenen gekant tegen de organisatie van verkiezingen door middel van een koninklijk besluit, zoals artikel 4 van het voorstel bepaalt. Dit is een aantasting van de democratie. Er worden op geïmproviseerde wijze nieuwigheden ingevoerd.

Een commissielid wijst op de tegenstelling in de verklaringen van de Minister en de beweringen van de indiener volgens wie de organisatie van een referendum niet met materiële moeilijkheden gepaard zou gaan.

Hij voegt eraan toe dat bijkomende problemen rijzen voor de Ieren en de Britten die de mogelijkheid hebben om voor Belgische kandidaten te stemmen.

Hij wijst op het gebrek aan coördinatie tussen Kamer en Senaat. De bevoegde Kamercommissie onderzoekt op dit ogenblik een tekst die ook aan de Senaat is voorgelegd. Er werd overeengekomen dat die tekst bij voorrang onderzocht zou worden. Nu blijkt dat hij niet op tijd klaar zal zijn. Een overhaaste wetgevende procedure belooft niet veel goeds.

De indiener betwist dit gebrek aan coördinatie. De Adviescommissie van de Kamer heeft een betwiste alinea geschrappt uit het voorstel van resolutie-Van

Wambeke et la proposition Corbisier est examinée en procédure d'urgence.

Au Ministre il dit que son information sur la possibilité matérielle d'organiser à temps un référendum lui a été fournie par un haut fonctionnaire.

Un commissaire ne s'inquiète nullement de la coordination entre Chambre et Sénat. Il prend l'exemple de la réforme de l'Etat. Il trouve assez gratuite l'information du Ministre, suivant laquelle l'exécution matérielle d'un référendum serait impossible dans les délais imposés. S'il y a une volonté politique, les obstacles peuvent être levés.

Le Ministre souhaite connaître de l'auteur le nom du haut fonctionnaire qui aurait donné les informations qu'il conteste.

Il fait lecture d'une note de son administration qui énumère toutes les objections matérielles qui rendent la proposition de loi inexécutable. Celles-ci ont trait à un manque de budget, à des délais de fournitures, à des délais de transmission, à des délais de prise d'arrêtés royaux.

Il souligne le sérieux de l'affaire en prenant comme exemple l'Italie qui a amendé sa constitution afin de pouvoir procéder à un référendum. Il refuse de collaborer à une opération qui, dans les délais et ces circonstances, ne peut être qu'une opération de publicité.

L'auteur se dit stupéfait. Le Président a renvoyé sa proposition à la Commission où elle se trouve maintenant. Le Ministre des Relations extérieures avait déclaré que le Gouvernement n'a pas d'opinion à ce sujet. Et maintenant le Ministre de l'Intérieur prend une position fermement négative en déclarant qu'il s'agit d'une « opération de publicité ».

Il serait inconcevable de laisser rater ce moment historique parce que l'administration se trouve devant quelques obstacles d'ordre matériel.

Le Ministre de l'Intérieur ne se prononce pas sur le renvoi en Commission. Si, en principe, la proposition se trouve devant la Commission compétente, il aurait été tout de même utile de demander à temps l'avis de l'Intérieur.

Il répète que son département est incapable de mettre à exécution la consultation populaire dans les délais et qu'il refuse d'organiser une opération d'élection par voie d'arrêté royal.

Un commissaire admet que les difficultés d'ordre matériel invoquées sont réelles mais qu'elles ne suffisent pas pour refuser la collaboration du département.

Wambeke en het voorstel-Corbisier wordt bij spoed-procedure onderzocht.

Tot de Minister zegt hij dat zijn gegevens over de materiële mogelijkheid om nog tijdig een referendum te organiseren, afkomstig zijn van een hoger ambtenaar.

Een commissielid maakt zich geen zorgen over de coördinatie tussen Kamer en Senaat. Hij haalt als voorbeeld de staatshervorming aan. Hij vindt de bewering van de Minister volgens wie de materiële uitvoering van een referendum binnen de gestelde termijnen onmogelijk zou zijn, volkomen ongegrond. Waar een politieke wil aanwezig is, is een weg.

De Minister wenst de identiteit te kennen van de hoge ambtenaar die de volgens hem onjuiste informatie zou hebben verstrekt.

Hij leest een nota van zijn diensten voor waarin alle materiële bezwaren tegen de uitvoering van het wetsvoorstel worden opgesomd. Die hebben betrekking op het ontbreken van geldmiddelen, op leveringstermijnen, toezendingstermijnen, termijnen voor het nemen van koninklijke besluiten.

Hij wijst op de ernst van de zaak en neemt als voorbeeld Italië, dat zijn grondwet gewijzigd heeft om een referendum te kunnen invoeren. Hij weigert mee te werken aan een campagne die, gelet op de termijnen en de omstandigheden, slechts een publiciteitsstunt kan zijn.

De indiener zegt stomverbaasd te zijn. De Voorzitter heeft zijn voorstel verwezen naar de Commissie waar het nu in behandeling is. De Minister van Buitenlandse Betrekkingen verklaart dat de Regering ter zake geen standpunt heeft. En nu neemt de Minister van Binnenlandse Zaken een negatieve houding aan door te verklaren dat het om een publiciteitsstunt gaat.

Het zou ondenkbaar zijn deze historische gelegenheid te laten voorbijgaan omdat de administratie geconfronteerd wordt met een paar moeilijkheden van materiële aard.

De Minister van Binnenlandse Zaken spreekt zich niet uit over de verwijzing naar de Commissie. Zelfs al wordt het voorstel in principe door de bevoegde Commissie behandeld, dan zou het toch nuttig geweest zijn tijdig het advies van Binnenlandse Zaken te vragen.

Hij herhaalt dat zijn departement de volksraadpleging niet ten uitvoer kan leggen binnen de gestelde termijnen en dat hij weigert een verkiezing te organiseren via een koninklijk besluit.

Een commissielid geeft toe dat de materiële moeilijkheden weliswaar reëel, doch niet belangrijk genoeg zijn om de medewerking van het departement te weigeren.

Etant donné que les informations de l'auteur paraissent inexactes et les objections d'ordre matériel fondées, un autre commissaire souhaite qu'on examine la proposition de résolution.

Un membre de la Commission n'est pas convaincu par la note dont le Ministre a fait lecture.

Le Ministre explicite les raisons de son refus :

— Avant le 20 mai prochain il ne disposera pas d'un budget.

— Avant cette même date la proposition ne pourra pas être adoptée par le Parlement.

— Certaines difficultés comme la fourniture de papier semblent ridicules, mais elles sont réelles et demandent du temps.

— A quel code électoral l'article 2 se réfère-t-il ? Il y en a plusieurs. On devra encore modifier certaines dispositions légales.

— Il n'est pas impossible d'organiser un référendum à une date plus reculée.

— Pour arriver à un résultat sérieux, on devrait faire précéder un tel référendum d'une longue campagne d'information.

#### Discussion des articles

##### Article 1<sup>er</sup>

Deux commissaires proposent de remplacer la date du « 18 juin 1989 » par les mots « *En date des élections européennes suivant celles du 18 juin 1989* ».

Ils disent que cet amendement est inspiré par l'impossibilité d'organiser la consultation populaire en date du 18 juin 1989.

Un commissaire suppose que l'adoption de l'amendement implique le rejet de la proposition de loi.

Un des auteurs de cet amendement réplique par la négative. Rien ne s'oppose à l'élaboration d'une telle proposition de loi pour un avenir plus lointain. Entre-temps il insisterait pour adopter la proposition de résolution.

L'intervenant précédent suggère de fondre les deux textes dans une seule résolution.

Cette suggestion n'est pas acceptée par les partisans de la résolution.

Par 12 voix contre 10, l'amendement n'est pas adopté.

Le Ministre de l'Intérieur ne conteste point le droit au Sénat de voter ce que bon lui semble. Mais, puisque son administration ne pourrait pas s'occuper de l'exécution, il lui conseille de prévoir une autre instance à cette fin.

Een ander commissielid wenst dat het voorstel van resolutie wordt behandeld, omdat de informatie van de indiener onjuist lijkt en de materiële bezwaren gegrond lijken.

De inhoud van de nota die de Minister heeft voorgelezen, heeft een ander commissielid niet kunnen overtuigen.

De Minister licht de redenen van zijn weigering als volgt toe :

— Vóór 20 mei 1989 kan hij niet over een budget beschikken.

— Vóór die datum kan het voorstel niet door de Kamers aangenomen zijn.

— Bepaalde moeilijkheden, zoals het leveren van papier, lijken een futiliteit te zijn, doch in feite zijn zij reëel en daarvoor is tijd nodig.

— Naar welk kieswetboek verwijst artikel 2 ? Er zijn er immers verschillende. Sommige wettelijke bepalingen zullen nog gewijzigd moeten worden.

— Er kan eventueel een referendum gehouden worden op een latere datum.

— Om een degelijk resultaat te behalen, moet er aan een dergelijk referendum een lange informatie-campagne voorafgaan.

#### Bespreking van de artikelen

##### Artikel 1

Twee commissieleden stellen voor de woorden « 18 juni 1989 » te vervangen door de woorden « *Bij de Europese verkiezingen volgend op die van 18 juni 1989* ».

Zij zeggen dat dit amendement ingegeven is door de onmogelijkheid om nog op 18 juni 1989 een volksraadpleging te houden.

Een commissielid gaat ervan uit dat indien dit amendement wordt aangenomen, het voorstel automatisch verworpen is.

Een van de indieners van dit amendement antwoordt hierop dat dit niet het geval is. Hij ziet er geen bezwaar in dat zo'n voorstel er komt voor een verdere toekomst. Hij dringt erop aan dat ondertussen het voorstel van resolutie wordt goedgekeurd.

De vorige spreker stelt voor de twee teksten te bewerken tot een resolutie.

De voorstanders van de resolutie zijn het daarmee niet eens.

Het amendement wordt verworpen met 12 tegen 10 stemmen.

De Minister van Binnenlandse Zaken wil aan de Senaat het recht niet ontzeggen goed te keuren wat hij wil. Aangezien zijn administratie echter niet kan zorgen voor de uitvoering, geeft hij de Senaat de raad daartoe andere diensten aan te wijzen.

Un membre fait remarquer que pourtant des élections anticipées peuvent toujours être organisées malgré le délai assez court.

Le Ministre répond que, au train où les choses vont, il ne lui restera pas 40 jours — délai observé pour organiser les élections anticipées — mais au plus 28 jours; même si l'on ne modifie aucun code électoral. De plus, au budget, la possibilité d'élections anticipées est toujours prévue. Enfin, il refusera de mettre à exécution l'article 4.

L'auteur constate que l'attitude du Ministre de l'Intérieur contraste singulièrement avec celle de son collègue des Relations extérieures.

Celui-ci rappelle qu'il a attiré l'attention sur le fait que certains aspects relèvent de la compétence du Ministre de l'Intérieur et de celle du Ministre de la Justice.

Trois commissaires proposent de supprimer, à la fin de l'article, les mots « à soumettre directement à la ratification des organes compétents des Etats membres de la Communauté ».

#### Justification

*Une ratification directe requiert une modification du traité de Rome. Il nous paraît inopportun de proposer aux électeurs une chose irréalisable à court terme. Qui plus est, il s'agit en l'espèce d'une question d'ordre technique plutôt que de principe, et qu'il n'y a dès lors pas lieu de soumettre à référendum.*

Plusieurs membres s'y opposent. On ne peut nier la nécessité de la procédure diplomatique. C'est à celle-ci de choisir la forme de la ratification.

Par 12 voix contre 10, l'amendement n'est pas adopté.

Un sénateur dépose l'amendement suivant:

« a) Remplacer le premier alinéa de cet article par le texte suivant:

« Le 18 juin 1989, tous les Belges régulièrement inscrits sur les listes électorales établies pour l'élection du Parlement européen auront la possibilité de répondre par oui ou par non, dans chacune des circonscriptions établies par la loi, à la question suivante: »

#### Justification

*Il importe que le droit de se prononcer sur la question constitue une option, et non une obligation légale. Par ailleurs, la consultation populaire doit avoir pour cadre les circonscriptions communautaires.*

Een lid merkt op dat er nochtans steeds vervroegde verkiezingen gehouden kunnen worden in weerwil van de vrij korte termijn.

De Minister antwoordt dat hij in de huidige omstandigheden niet meer over 40 dagen beschikt, welke termijn geldt om vervroegde verkiezingen te organiseren, maar ten hoogste over 28 dagen, ook al raakt men niet aan een van de kieswetboeken. Bovendien wordt in de begroting steeds rekening gehouden met vervroegde verkiezingen. Tenslotte zal hij weigeren artikel 4 uit te voeren.

De indiener stelt vast dat de houding van de Minister van Binnenlandse Zaken schril afsteekt tegen die van zijn collega van Buitenlandse Betrekkingen.

Laatstgenoemde herinnert eraan dat hij er de aandacht op heeft gevestigd dat bepaalde facetten behoren tot de bevoegdheid van de Minister van Binnenlandse Zaken en van de Minister van Justitie.

Drie commissieleden stellen voor aan het slot van het artikel te doen vervallen de woorden « dat dan rechtstreeks moet worden onderworpen aan ratificatie door de bevoegde organen van de lidstaten van de Gemeenschap ».

#### Verantwoording

*Een rechtstreekse ratificatie vereist een wijziging van het verdrag van Rome. Het lijkt ons niet gepast de kiezers iets voor te stellen dat op korte termijn niet te verwezenlijken is. Het betreft hier trouwens eerder een technische dan een principiële zaak, die dan ook niet geregeld moet worden via een referendum.*

Verscheidene leden zijn het daarmee niet eens. De noodzaak van de diplomatieke procedure mag niet over het hoofd worden gezien. In het kader daarvan dient de vorm waarin de ratificatie plaatsvindt, bepaald te worden.

Het amendement wordt verworpen met 12 tegen 10 stemmen.

Een senator dient het volgende amendement in:

« a) Het eerste lid van dit artikel te vervangen als volgt:

« Op 18 juni 1989 zullen alle Belgen die regelmatig zijn ingeschreven op de kiezerslijsten opgemaakt voor de verkiezing van het Europees Parlement, de mogelijkheid hebben om, in elke bij de wet opgerichte kieskring, met ja of neen te antwoorden op de volgende vraag: »

#### Verantwoording

*Het is van belang dat het recht om zich uit te spreken over een vraag kan worden uitgeoefend als een keuze, en dus geen wettelijke verplichting is. Bovendien moet de volksraadpleging plaatsvinden binnen de kieskringen van de Gemeenschappen.*

« b) Remplacer le second alinéa de cet article par le texte suivant :

« Estimez-vous qu'il faut transformer les Communautés européennes en une Union véritable, et confier à cette fin au Parlement européen le mandat de rédiger un projet de Constitution européenne à soumettre par la suite à une ratification populaire dans les différents Etats membres ? »

#### Justification

La question posée ne peut préjuger du résultat des travaux effectués par le Parlement européen. Il convient par conséquent de ne pas imposer le principe d'un « gouvernement responsable vis-à-vis du Parlement ».

La transformation des Communautés européennes en une Union véritable doit par ailleurs être dissociée, au moins de façon partielle, de l'attribution d'une fonction constituante au Parlement européen. D'autres procédures pourraient éventuellement permettre d'aboutir au même résultat, et elles ne doivent pas être interdites d'office.

Le projet définitif d'Union européenne, quelle que soit sa source, devrait être soumis à une ratification populaire, établie par un acte européen, dans les différents Etats membres, de manière à consacrer la nouvelle entité politique créée.

Un commissaire prétend que le Parlement belge n'est pas compétent pour la rédaction d'un texte légal de portée européenne. On peut donc se poser la question de savoir dans quelle mesure il peut être compétent pour l'organisation d'un référendum concernant un contenu et un résultat qui échappent à sa compétence.

Si, d'autre part, on veut simplement faire un geste d'ordre symbolique, autant le faire à titre privé.

Comme conclusion, il propose de demander l'avis du Conseil d'Etat.

L'auteur de la proposition dit que, le Parlement européen n'étant pas compétent pour l'organisation d'un référendum, c'est aux parlements nationaux que cette tâche incombe.

Il accepte l'amendement proposé.

Un membre cosignataire craint que le procédé du référendum ne soit finalement pas le moyen le plus indiqué d'atteindre le but recherché par tous, à savoir l'Union européenne.

Il existe du reste déjà un projet de Constitution européenne, rédigé jadis par l'assemblée parlementaire *ad hoc* de la C.E.C.A.

« b) Het tweede lid van dit artikel te vervangen als volgt :

« Meent u dat de Europese Gemeenschappen moeten worden omgevormd tot een waarachtige Unie en dat daartoe aan het Europees Parlement het mandaat moet worden verleend een ontwerp van Europese Grondwet op te stellen dat vervolgens ter ratificatie moet worden voorgelegd aan de bevolking van de verschillende lidstaten ? »

#### Verantwoording

De gestelde vraag mag niet vooruitlopen op het resultaat van de aan de gang zijnde werkzaamheden van het Europees Parlement. Het is dan ook verkieslijk niet te spreken van een « regering verantwoordelijk ten opzichte van het Parlement ».

Bovendien moet de omvorming van de Europese Gemeenschappen tot een waarachtige Unie, althans gedeeltelijk, worden losgemaakt van de toekenning van een grondwetgevende functie aan het Europees Parlement. Andere procedures zouden eventueel tot hetzelfde resultaat kunnen leiden, en zij mogen niet bij voorbaat worden uitgesloten.

Het definitieve ontwerp voor een Europese Unie zou, uit welke bron het ook komt, moeten worden onderworpen aan een ratificatie door de bevolking, neergelegd in een Europese akte, in de verschillende lidstaten, zodat de nieuw opgerichte politieke eenheid wordt bekrachtigd.

Een commissielid meent dat het Belgische Parlement niet bevoegd is om een wettekst met Europese draagwijdte op te stellen. Men kan zich dus de vraag stellen in welke mate het bevoegd kan zijn voor de organisatie van een referendum waarvan de inhoud en het resultaat buiten zijn bevoegdheid liggen.

Wil men evenwel gewoon een symbolische daad stellen, dan kan men dit beter persoonlijk doen.

Tot besluit stelt hij voor het advies van de Raad van State in te winnen.

De indiener van het voorstel zegt dat, aangezien het Europees Parlement niet bevoegd is voor de organisatie van een referendum, die taak aan de nationale parlementen toekomt.

Hij aanvaardt het voorgestelde amendement.

Een medeondertekenend lid vreest dat het procédé van het referendum uiteindelijk niet het meest aangezien middel is om het doel, dat door iedereen wordt nagastreefd — namelijk de Europese Unie — te bereiken.

Er bestaat overigens reeds een ontwerp van Europese Grondwet, destijds ingesteld door de *ad hoc* parlementaire vergadering van de E.G.K.S.

Ainsi qu'il l'a déjà dit ci-avant, il appartient au Parlement belge de rappeler constamment ses propres ministres nationaux à leurs responsabilités quant à leur rôle au sein de la Communauté européenne.

Aussi considère-t-il en fin de compte que le texte de la proposition de résolution est un peu court et qu'il n'exerce pas une pression suffisante sur le Gouvernement dans le sens souhaité par tous.

C'est pourquoi il estime que l'avis du Conseil d'Etat constituerait un élément déterminant pour les travaux actuels de la Commission.

Un membre dit que le Parlement belge ne peut organiser une consultation populaire obligatoire.

Une demande à adresser au Président du Sénat, de bien vouloir solliciter un avis de la part du Conseil d'Etat sur la constitutionnalité de la proposition en discussion, est considérée comme inopportune par 10 voix contre 9.

L'amendement, au contraire, est adopté par 12 voix contre 9 et 1 abstention.

Le même membre qui s'est abstenu continue à s'opposer à l'ensemble de la proposition de loi mais reconnaît que l'amendement constitue une amélioration du texte.

Trois membres de la Commission déposent le sous-amendement suivant :

*« Dans la première phrase, remplacer les mots « à la question suivante » par les mots « aux questions suivantes » ».*

*Remplacer la deuxième phrase par le texte suivant :*

*« 1. Estimez-vous qu'il faut procéder à la transformation des Communautés européennes en une union véritable ? »*

*2. Estimez-vous qu'il faut réaliser l'objectif mentionné dans la première question en confiant au Parlement européen le mandat de rédiger un projet de Constitution européenne ? »*

#### Justification

*Nous supprimons le passage où il est question de la responsabilité d'un gouvernement vis-à-vis du Parlement européen, car nous estimons qu'il appartient au Parlement lui-même de décider la manière dont il souhaite démocratiser les institutions européennes. Nous ne souhaitons pas anticiper sur ces travaux.*

*La question posée est scindée et simplifiée, de manière que les électeurs puissent exprimer clairement leur opinion. Une réponse par oui ou par non à une question complexe n'a qu'une portée réduite.*

Zoals hij reeds eerder heeft gesteld, is het volgens hem de taak van het Belgisch Parlement om de eigen Belgische Ministers voortdurend op hun verantwoordelijkheden te wijzen betreffende hun rol binnen de Europese Gemeenschap.

Daarom vindt hij tenslotte dat de tekst van het voorstel van resolutie nogal kort is uitgevallen en dat het niet voldoende druk uitoefent op de Regering, in de door iedereen gewenste richting.

Daarom meent hij dat het advies van de Raad van State een beslissend element zou moeten zijn bij de werkzaamheden die momenteel door de Commissie worden uitgevoerd.

Een lid zegt dat het Belgisch Parlement geen verplichte volksraadpleging kan organiseren.

Een verzoek aan de Voorzitter van de Senaat om het advies van de Raad van State in te winnen over de grondwettigheid van het aanhangige voorstel, wordt met 10 tegen 9 stemmen als niet raadzaam beschouwd.

Het amendement daarentegen wordt aangenomen met 12 tegen 9 stemmen, bij 1 onthouding.

Het lid dat zich heeft onthouden, blijft zich verzetten tegen het wetsvoorstel in zijn geheel, maar erkent dat het amendement de tekst beter heeft gemaakt.

Drie commissieleden dienen het volgende subamendement in :

*« In het eerste lid van dit artikel het woord « vraag » te vervangen door het woord « vragen » ».*

*Het tweede lid van dit artikel te vervangen als volgt :*

*« 1. Meent u dat de Europese Gemeenschappen omgevormd moeten worden tot een waarachtige Unie ? »*

*2. Meent u dat het in de eerste vraag vermelde doel verwezenlijkt moet worden door aan het Europese Parlement het mandaat te verlenen om een ontwerp van Europese Grondwet op te stellen ? »*

#### Verantwoording

*De vermelding van een regering verantwoordelijk ten opzichte van het Europese Parlement wordt geschrapt, omdat wij van mening zijn dat het Parlement zelf dient te bepalen op welke wijze het de Europese instellingen wenst te democratiseren. Wij wensen niet vooruit te lopen op deze werkzaamheden.*

*De vraagstelling wordt gesplitst en vereenvoudigd opdat de kiezers op duidelijke wijze hun mening zouden kunnen uiten. Een ja- of neen-antwoord op een complexe vraag is niet betekenisvol.*

La Commission adopte unanimement la scission de la question en deux. Mais elle n'admet pas la suppression du dernier bout de phrase. La Commission répète la nécessité de passer par la négociation diplomatique habituelle.

L'auteur de la proposition et un autre sénateur proposent néanmoins de laisser le choix quant à la forme de la ratification. La phrase de la seconde question se terminerai donc ainsi :

*« ... à soumettre par la suite à ratification, soit directement par la population, soit par l'intermédiaire des organes compétents des Etats membres de la Communauté? »*

L'amendement, deux fois sous-amendé, est adopté par 12 voix contre 9.

N'y a-t-il pas lieu, ici aussi, de scinder cette fin de phrase en deux, demande l'auteur de l'amendement adopté visant à scinder la question à poser.

On lui répond par la négative pour la raison suivante. Si la première option s'adresse aux électeurs, la seconde s'adresse aux diplomates. Le texte ouvre une option mais ce n'est pas aux électeurs d'en choisir une.

Trois commissaires proposent l'amendement suivant : compléter l'article 1<sup>er</sup> par un deuxième alinéa, libellé comme suit :

*« Les questions mentionnées au premier alinéa et le fait que les électeurs auront la possibilité d'y répondre doivent figurer explicitement dans la convocation électorale. »*

#### Justification

*Pour qu'un référendum ait un sens, il faut que les électeurs soient informés en temps utile et d'une manière suffisante de cette possibilité. La mention de celle-ci dans la convocation électorale peut y contribuer.*

Cet amendement est adopté par 16 voix contre 4.

Un sénateur met la Commission en garde contre ce qu'il considère comme un précédent fâcheux. Cette proposition ouvre la porte à un système institutionnel de référendums, même sur les matières les plus délicates auxquelles notre pays peut être confronté.

La Commission sénatoriale a refusé de vérifier la constitutionnalité de cette consultation. Comment pourrait-elle dès lors s'opposer à d'autres consultations populaires qui, par leur objet, seraient susceptibles d'ébranler l'équilibre national?

De Commissie aanvaardt eenparig dat de vraag in twee zou worden gesplitst. Maar zij wil niet dat het laatste zinsdeel wordt geschrapt. De Commissie wijst nogmaals op de noodzaak om tewerk te gaan via de gebruikelijke diplomatieke onderhandelingen.

De indiener van het voorstel en een andere senator stellen niettemin voor de keuze te laten wat betreft de vorm van de ratificatie. Het laatste zinsdeel van de tweede vraag zou dus luiden als volgt :

*« ... dat vervolgens ter ratificatie moet worden voorgelegd, ofwel rechtstreeks aan de bevolking, ofwel aan de bevoegde organen van de lidstaten der Gemeenschap? »*

Het amendement, tweemaal gesubamendeerd, wordt aangenomen met 12 tegen 9 stemmen.

Is het niet beter om ook hier het laatste zinsdeel in twee te splitsen, vraagt de indiener van het aangenomen amendement dat de splitsing van de te stellen vraag op het oog had.

Hij krijgt een negatief antwoord, om de volgende reden. De eerste keuze is bestemd voor de kiezers, maar de tweede voor de diplomaten. De tekst voorziet in een keuze, maar het zijn niet de kiezers die deze keuze moeten maken.

Drie commissieleden stellen bij amendement voor om aan dit artikel een tweede lid toe te voegen, luidende :

*« De in het eerste lid vermelde vragen en het feit dat de kiezers de gelegenheid zullen krijgen om erop te antwoorden moeten op uitdrukkelijke wijze opgenomen worden in de oproeping van de kiezers. »*

#### Verantwoording

*Opdat een referendum zinvol zou kunnen zijn, dienen de kiezers tijdig en voldoende geïnformeerd te worden over deze mogelijkheid. De vermelding ervan in de oproeping van de kiezers kan hiertoe een mogelijkheid zijn.*

Het amendement wordt aangenomen met 16 tegen 4 stemmen.

Een senator waarschuwt de Commissie voor wat hij als een gevaarlijk precedent beschouwt waardoor met dit voorstel de poort wordt geopend voor een ongrondwettig systeem van referenda, ook over de meest delicate materies waarmee ons land kan worden geconfronteerd.

De Senaatscommissie heeft geweigerd na te gaan of deze volksraadpleging wel grondwettig is. Hoe zou ze zich dan kunnen verzetten tegen andere volksraadplegingen die door hun inhoud, het nationaal evenwicht zouden kunnen verstoren?

Il observe que les partisans du référendum prônent aussi la suppression de l'obligation de vote. En outre, à Bruxelles, on sera soumis à trois scrutins et l'on créera également la confusion dans le reste du pays si l'on organise un référendum sur l'Union européenne, parce que le vote serait obligatoire pour l'élection européenne et qu'il ne le serait pas pour le référendum.

Il attire en outre l'attention sur le fait que la manière de poser les questions peut dissimuler les véritables intentions et permet toutes les manipulations.

Il n'est pas toujours possible de répondre par oui ou par non à des questions politiques.

Il conclut que le procédé du référendum ou de la consultation populaire va à l'encontre du progrès social et présente des risques pour notre système parlementaire garanti par la Constitution.

Le Ministre des Relations extérieures signale que ni le contenu ni la forme de l'Union européenne ne sont nulle part définis. On demande donc aux électeurs de se prononcer sur une notion non définie.

Un membre rétorque que les gens savent quand même que l'Union actuelle est une structure économique et que l'on souhaite la compléter par un volet politique.

Ils sont en outre vaguement d'avis que les membres du Parlement européen sont probablement mieux placés que les ministres des gouvernements nationaux pour faire aboutir cette opération.

Si l'on ne se fie pas au peuple, a-t-on tellement raison de se fier aux gouvernements ?

Il s'insurge contre l'opinion suivant laquelle l'organisation d'un référendum constituerait un grave danger pour la démocratie parlementaire.

L'article 1<sup>er</sup> amendé est adopté par 12 voix contre 10.

## Article 2

Trois commissaires et un sénateur qui n'est pas membre de la Commission proposent de supprimer, au premier alinéa de cet article, les mots « *aux pénalités et à la sanction de l'obligation de vote* ».

### Justification

*La réponse à la question posée doit demeurer facultative. Elle ne peut être imposée par la loi.*

Un membre pose la question de savoir de quelles « dispositions légales » il s'agit ici. Si, par hasard, le

Hij wijst erop dat de voorstanders van het referendum ook de afschaffing van de stemplicht voorstaan. Daarenboven zal men in Brussel aan drie stemmen worden onderworpen en zal men ook elders in het land verwarring veroorzaken indien een referendum over de Europese Unie wordt georganiseerd, omdat men voor de ene Europese verkiezing wel en voor het referendum niet verplicht zou zijn te stemmen.

Hij vestigt er bovendien de aandacht op dat de manier van vraagstelling de werkelijke bedoelingen kan verdoezelen en alle denkbare manipulatie inhoudt.

Politieke vragen zijn niet altijd met ja of neen te beantwoorden.

Hij besluit dat de werkwijze van het referendum of de volksraadpleging de sociale vooruitgang tegenhoudt en gevaren insluit voor ons parlementair systeem dat door de Grondwet wordt gewaarborgd.

De Minister van Buitenlandse Betrekkingen stipt aan dat de inhoud noch de vorm van de Europese Unie ergens zijn omschreven. Men verwacht dus dat de kiezers zich over een niet-omschreven begrip uitspreken.

Een lid brengt daartegen in dat de bevolking toch wel weet dat de huidige Unie een economische structuur vormt en dat men daaraan een politiek deel wil toevoegen.

Bovendien is er ook de vage gedachte dat de leden van het Europees Parlement beter die verandering tot een goed einde kunnen brengen dan de Ministers van de nationale regeringen.

Als men geen vertrouwen heeft in het volk, is het dan zoveel logischer vertrouwen te stellen in de regeringen ?

Hij verzet zich heftig tegen de mening dat het organiseren van een referendum een groot gevaar zou inhouden voor de parlementaire democratie.

Het geamendeerde artikel 1 wordt aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

## Artikel 2

Drie commissieleden en een senator die geen lid van de Commissie is, stellen bij amendement voor in het eerste lid van dit artikel de woorden « *de bestraffingen en de sancties op de stemplicht* » te doen vervallen.

### Verantwoording

*Het beantwoorden van de gestelde vraag moet vrij gelaten worden. Het mag niet bij wet worden opgelegd.*

Een lid vraagt om welke « wettelijke bepalingen » het hier gaat. Indien de tekst zou verwijzen naar het

texte renvoie à l'organisation des élections européennes, alors il faut noter qu'il n'en énumère pas tous les titres.

L'auteur de la proposition de loi confirme qu'il en est ainsi.

Le même intervenant demande, dans ce cas, ce qu'il fait des circonscriptions et des bureaux que le texte passe sous silence. D'autre part, les alinéas deux et trois pourront être supprimés, car la question des témoins est déjà réglée par la loi concernant les élections européennes.

Un des auteurs de l'amendement, reconnaissant le bien-fondé des observations, propose le texte modifié comme suit :

*« Les dispositions légales relatives aux élections européennes, notamment en ce qui concerne les électeurs, les collèges électoraux, la convocation des électeurs et les opérations électorales seront applicables à cette consultation, sauf en ce qui concerne l'obligation de vote et la sanction. »*

Ce faisant, il croit tenir compte du souci, exprimé par le Ministre de l'Intérieur, de voir préciser les dispositions légales applicables à la consultation envisagée. Il n'est plus fait référence à la sanction de l'obligation de vote ni aux pénalités y afférentes de façon à réserver à la consultation un caractère facultatif.

L'amendement est adopté par 12 voix contre 9 et 1 abstention.

Le membre qui s'est abstenu, continue à s'opposer à l'ensemble de la proposition de loi mais apprécie la réplique logique à ses objections.

Il est bien entendu que ce texte remplace celui de l'article 2 actuel, les alinéas 2 et 3 n'ayant plus d'objet.

L'article ainsi amendé est adopté par 12 voix contre 10.

### Article 3

Un commissaire trouve que la portée de cet article n'est pas claire. Comme il s'agit d'une consultation populaire facultative, il voit difficilement comment le Conseil d'Etat pourrait infliger des sanctions. Que peuvent être les « irrégularités » lors d'une opération non obligatoire ?

Un autre commissaire, au contraire, estime qu'une instance de recours doit être maintenue, même si on préférerait y donner une autre forme.

organiseren van de Europese verkiezingen, dient opgemerkt te worden dat niet alle titels ervan worden opgesomd.

De indiener van het voorstel bevestigt dat dit inderdaad het geval is.

Dezelfde spreker vraagt wat hij in dat geval doet met de kieskringen en kiesbureaus waarover de tekst zwijgt. Bovendien kunnen het tweede en het derde lid vervallen, aangezien de aanwijzing van de getuigen reeds is geregeld door de wet betreffende de Europese verkiezingen.

Een van de indieners van het amendement erkent de gegrondheid van de opmerkingen en stelt voor de tekst te wijzigen als volgt :

*« De wettelijke bepalingen betreffende de Europese verkiezingen, met name wat de kiezers, de kiescolleges, het bijeenroepen van de kiezers en de kiesverrichtingen betreft, zijn van toepassing op deze verkiezingen, met uitzondering van de stemplicht en de sancties. »*

Hij meent dat aldus rekening wordt gehouden met de door de Minister van Binnenlandse Zaken uitgedrukte zorg dat de wettelijke bepalingen die van toepassing zijn op de beoogde raadpleging, nader zouden worden omschreven. Er wordt niet meer verwezen naar de sancties op de stemplicht, noch naar de straffen die daarop betrekking hebben, zodat de raadpleging een facultatief karakter krijgt.

Het amendement wordt aangenomen met 12 tegen 9 stemmen, bij 1 onthouding.

Het lid dat zich heeft onthouden blijft zich verzetten tegen het wetsvoorstel, maar waardeert het feit dat hij een zinvol antwoord heeft gekregen op zijn opmerkingen.

Er zij op gewezen dat deze tekst artikel 2 van het voorstel vervangt, aangezien het tweede en het derde lid geen enkel doel meer dienen.

Het aldus geamendeerde artikel wordt aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

### Artikel 3

Een commissielid vindt dat de draagwijdte van dit artikel niet helemaal duidelijk is. Aangezien het om een facultatieve volksraadpleging gaat, ziet hij niet goed in hoe de Raad van State sancties kan opleggen. Hoe kunnen er « onregelmatigheden » zijn bij een niet-verplichte kiesverrichting ?

Een ander lid meent daarentegen dat een beroepsinstantie moet worden gehandhaafd, zelfs al wil men die in een andere gedaante zien.

L'auteur ne s'opposerait pas à la suppression de l'article.

Il est néanmoins adopté par 12 voix contre 10.

#### Article 4

L'auteur du nouveau texte de l'article 2 estime que la plupart des objections, faites par le Ministre de l'Intérieur contre l'article 4, ont été rencontrées par le nouveau libellé. Il estime que des mesures d'exécution restent nécessaires. Dans des matières techniques, la loi ne peut pas prévoir tout.

Un commissaire se dit rassuré quant au mode de vote mais pas quant aux bulletins de vote. Ceux-ci seront sans aucun doute différents de ceux utilisés lors des élections européennes.

D'abord, il y a un problème d'ordre linguistique. Dans les bureaux de vote bruxellois, y aura-t-il des bulletins bilingues, même trilingues, ou bien des bulletins unilingues dans les deux langues? Et ceci dans tous les bureaux de l'arrondissement judiciaire? Comment agira-t-on dans la région de langue allemande? Confiera-t-on tout ceci au Roi? Tout le monde sait qu'il s'agit de choses délicates.

Autre objection: le Ministre de l'Intérieur a clairement déclaré qu'il ne pourra mettre en exécution cette loi. En dépit de cela, on lui demande de définir en plus comment il devrait exécuter l'inexécutable.

Enfin, il ne voit pas comment la campagne d'information (art. 1<sup>er</sup>, dernier alinéa) pourrait être organisée à temps, toujours par celui qui a déclaré ne pas pouvoir exécuter cette loi.

Le législateur abandonnera-t-il vraiment ses compétences qui concernent la forme, le contenu et la langue des bulletins de vote? S'écartera-t-il de son comportement habituel?

Un sénateur ne voit pas de raison pour ne pas appliquer les lois linguistiques, aussi bien aux germanophones qu'aux autres Belges. Il estime que les lois applicables en la matière seront celle sur l'emploi des langues en matière administrative combinée avec la loi sur les élections européennes.

L'article prévoit d'« autres mesures d'exécution nécessaires » éventuelles, mais nullement des abrogations.

L'article est adoptée par 12 voix contre 10.

#### Article 5

Trois commissaires et un sénateur qui n'est pas membre de la Commission déposent l'amendement suivant:

De indiener is niet gekant tegen de schrapping van het artikel.

Het wordt niettemin aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

#### Artikel 4

De indiener van de nieuwe tekst van artikel 2 meent dat met de nieuwe formulering werd tegemoet gekomen aan de meeste bezwaren die door de Minister van Binnenlandse Zaken tegen artikel 4 werden ingebracht. Hij meent dat uitvoeringsmaatregelen noodzakelijk blijven. In technische aangelegenheden kan de wet niet in alles voorzien.

Een lid zegt dat hij gerustgesteld is inzake de wijze van stemmen, maar niet inzake de stembiljetten. Die zullen ongetwijfeld verschillen van die welke bij de Europese verkiezingen worden gebruikt.

Ten eerste is er een taalprobleem. Zullen er in de Brusselse stembureaus tweetalige of zelfs drietalige stembiljetten zijn, dan wel eentalige stembiljetten voor elk van beide talen? En zal dit zo zijn in alle bureaus van het gerechtelijk arrondissement? Hoe zal men tewerk gaan in het Duitstalige Gewest? Zal men de Koning daarmee belasten? Iedereen weet dat het om netelige kwesties gaat.

Ander bezwaar: de Minister van Binnenlandse Zaken heeft duidelijk gezegd dat hij die wet niet kan uitvoeren. En toch vraagt men hem te bepalen hoe hij het niet-uitvoerbare zou moeten uitvoeren.

Tot slot begrijpt hij niet hoe de informatie-campagne (art. 1, laatste lid) nog tijdig georganiseerd kan worden door iemand die verklaard heeft deze wet niet te kunnen uitvoeren.

Ziet de wetgever werkelijk af van zijn bevoegdheden inzake de vorm, de inhoud en de taal van de stembiljetten? Neemt hij hier een andere houding aan dan gewoonlijk?

Een senator begrijpt niet waarom de taalwetten niet op dezelfde wijze toepassing zouden krijgen voor de Duitstaligen als voor de andere Belgen. Volgens hem moeten de wetgeving op het taalgebruik in bestuurszaken en de wet op de Europese verkiezingen hier samen worden toegepast.

Het artikel handelt over eventuele « andere vereiste uitvoeringsmaatregelen », doch niet over opheffingen.

Het artikel wordt aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

#### Artikel 5

Drie commissieleden en een senator die geen deel uitmaakt van de Commissie, stellen het volgend amendement voor:

Remplacer cet article par le texte suivant :

*« Les résultats de la consultation populaire devront être appréciés dans chacune des circonscriptions créées par la loi. Ils seront transmis, ainsi que les procès-verbaux et les bulletins contestés visés à l'article 173 du Code électoral, immédiatement par le bureau principal de l'arrondissement au Ministre de l'Intérieur, qui les totalisera et les communiquera au Roi, aux Chambres législatives, aux Conseils communautaires et régionaux et au Parlement européen. »*

#### Justification

*La présente consultation est principalement destinée à donner des indications aux parlementaires européens sur les positions qu'ils seront amenés à prendre sur cette question délicate.*

*Comme les élections européennes sont organisées sur base de deux circonscriptions, il convient donc d'organiser également la consultation populaire sur cette même base.*

*Les parlementaires européens doivent, en effet, connaître l'opinion dégagée au sein de leur électorat sur cette question.*

*Ensuite, il convient de ne pas préjuger les résultats de la troisième phase de la réforme de l'Etat dans l'organisation des relations internationales et du nouvel Etat belge.*

*Enfin, à raison même du caractère fédéral de nos nouvelles institutions, il est indispensable de savoir dans quel sens se sont prononcées les différentes composantes de l'Etat.*

*Du reste depuis la récente réforme institutionnelle, des compétences des Communautés et des Régions concernent déjà partiellement les compétences reconnues aux Communautés européennes.*

*Un commissaire estime qu'après l'adoption de la référence aux élections européennes, cet article devient superflu.*

*En outre il s'étonne de l'inscription dans la loi de l'évaluation des résultats par circonscription et ce pour la première fois. Que cette évaluation soit faite par les partis politiques, par des publicistes et des journalistes, c'est chose commune. Mais pourquoi l'inscrire dans la loi ? N'interroge-t-on pas l'ensemble démocratique que constitue la Belgique ?*

*Un des auteurs de l'amendement fait remarquer que les résultats d'une consultation populaire ne peuvent pas être prévus par la loi organisant les élections européennes. Ensuite, il préfère la clarté aux conclusions officieuses. Il faut donc être explicite.*

Dit artikel te vervangen als volgt :

*« De uitslagen van de volksraadpleging worden geëvalueerd in elk van de door de wet ingestelde kieskringen. Ze worden samen met de processen-verbaal en de betwiste biljetten bedoeld in artikel 173 van het Kieswetboek, onmiddellijk door het arrondissementshoofdbureau toegezonden aan de Minister van Binnenlandse Zaken, die de uitslagen samentelt en ze ter kennis brengt van de Koning, de Wetgevende Kamers, de Gemeenschaps- en Gewestraden en het Europees Parlement. »*

#### Verantwoording

*Deze volksraadpleging wil in hoofdzaak aan de leden van het Europees Parlement aanwijzingen verstrekken over de standpunten die zij moeten innemen in verband met deze netelige kwestie.*

*Aangezien de Europese verkiezingen in twee kieskringen worden gehouden, behoort ook de volksraadpleging op die manier te geschieden.*

*De Europarlementsleden moeten immers weten welke mening hun kiezers over die kwestie toegedaan zijn.*

*Voorts mag men niet vooruitlopen op de gevolgen van de derde fase van de staatsvorming wat betreft de internationale betrekkingen en ons nieuw staatsbestel.*

*Omdat onze nieuwe instellingen federaal zullen functioneren, is het tenslotte van het allergrootste belang te zien hoe de verschillende deelgebieden van de Staat zich hebben uitgesproken.*

*Voor het overige vallen bevoegdheden van de Gemeenschappen en de Gewesten door de jongste hervorming der instellingen nu reeds ten dele samen met bevoegdheden die naar de Europese Gemeenschappen zijn gegaan.*

*Een commissielid is van mening dat door de goedkeuring van de verwijzing naar de Europese verkiezingen, dit artikel overbodig is geworden.*

*Bovendien verwondert hij zich erover dat voor het eerst in de wet werd ingeschreven dat de uitslagen per kieskring worden geëvalueerd. Dit soort evaluatie wordt gewoonlijk gemaakt door politieke partijen, publicisten en journalisten. Maar waarom moet zo iets in de wet worden ingeschreven ? Ondervraagt men niet België als democratisch geheel ?*

*Een van de indieners van het amendement merkt op dat de wet houdende organisatie van de Europese verkiezingen geen bepalingen kan bevatten over de uitslagen van een volksraadpleging. Overigens verkiest hij duidelijkheid boven officieuze besluiten. Men moet dus duidelijk zijn.*

L'auteur de la proposition propose de remplacer le mot « *appréciés* » — qui pourrait inclure un jugement ou une estimation — par le mot « *évalués* » qu'il trouve plus neutre.

Un commissaire demande quelles seront les instances qui auront à évaluer.

Finalement, la Commission préfère le mot « *comptabilisés* ».

Un commissaire propose de limiter l'article au texte suivant :

« *Le Ministre de l'Intérieur totalisera les résultats et les communiquera au Roi, aux Chambres législatives et au Parlement européen.* »

Cet amendement est rejeté par 12 voix contre 10.

L'amendement pénultième est adopté par 12 voix contre 10.

L'article, ainsi amendé, est adopté à la même majorité.

#### Intitulé

L'auteur propose d'amender l'intitulé de sa proposition en conséquence de l'évolution que cette dernière a subie au cours des discussions.

Les mots « *un référendum consultatif* » seraient remplacés par les mots « *une consultation populaire* ».

L'amendement ainsi que l'intitulé amendé sont adoptés par 12 voix contre 10.

#### Article 6 (nouveau)

Un sénateur fait remarquer que si rien n'est précisé, la mise en vigueur de la loi est encore retardée de 10 jours après la publication du texte au *Moniteur belge*. C'est la raison d'être de ce dernier article qui stipule l'entrée en vigueur immédiate.

L'article est adopté par 12 voix contre 10.

L'ensemble de la proposition de loi est adopté par 12 voix contre 10.

Le présent rapport a été approuvé à l'unanimité des 15 membres présents.

Le Rapporteur,  
R. HENNEUSE.

La Présidente  
H. HANQUET.

De indiener van het voorstel stelt voor in de Franse tekst het woord « *appréciés* », dat een waarde of een raming zou kunnen inhouden, te vervangen door het woord « *évalués* », dat neutraler is.

Een commissielid vraagt welke instanties tot evaluatie zullen moeten overgaan.

Tenslotte verkiest de Commissie het woord « *opgetekend* ».

Een commissielid stelt voor het artikel te beperken tot de volgende tekst :

« *De Minister van Binnenlandse Zaken zal de uitslagen samentellen en ze ter kennis brengen van de Koning, de Wetgevende Kamers en het Europees Parlement.* »

Dit amendement wordt verworpen met 12 tegen 10 stemmen.

Het voorlaatste amendement wordt aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

Het aldus geamendeerde artikel wordt met dezelfde meerderheid aangenomen.

#### Opschrift

De indiener stelt voor het opschrift van zijn voorstel te amenderen en aan te passen aan de wijzigingen die tijdens de bespreking in de tekst zijn aangebracht.

De woorden « *een consultatieve volksraadpleging* », zouden vervangen worden door de woorden « *een volksraadpleging* ».

Het amendement evenals het geamendeerde opschrift worden aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

#### Artikel 6 (nieuw)

Een senator merkt op dat de wet pas 10 dagen na de bekendmaking van de tekst in het *Belgisch Staatsblad* in werking treedt, wanneer er geen datum wordt bepaald. Dat is de bestaansreden van dit laatste artikel dat voorziet in de onmiddellijke inwerking-treding.

Het artikel wordt met 12 tegen 10 stemmen aangenomen.

Het wetsvoorstel in zijn geheel wordt aangenomen met 12 tegen 10 stemmen.

Dit verslag is eenparig door de 15 aanwezige leden goedgekeurd.

De Rapporteur,  
R. HENNEUSE.

De Voorzitter,  
H. HANQUET.

**TEXTE ADOPTE  
PAR LA COMMISSION**

*Nouvel intitulé :*

Proposition de loi instituant une consultation populaire sur l'attribution d'une mission constituante au Parlement européen.

**Article 1<sup>er</sup>**

Le 18 juin 1989, tous les Belges régulièrement inscrits sur les listes électorales établies pour l'élection du Parlement européen auront la possibilité de répondre par oui ou par non, dans chacune des circonscriptions établies par la loi, aux questions suivantes :

« 1. Estimez-vous qu'il faut procéder à la transformation des Communautés européennes en une Union véritable ?

2. Estimez-vous qu'il faut réaliser l'objectif mentionné dans la première question en confiant au Parlement européen le mandat de rédiger un projet de Constitution européenne à soumettre par la suite à ratification, soit directement par la population, soit par l'intermédiaire des organes compétents des Etats membres de la Communauté ? »

Les questions mentionnées au premier alinéa et le fait que les électeurs auront la possibilité d'y répondre doivent figurer explicitement dans la convocation électorale.

**Art. 2**

Les dispositions légales relatives aux élections européennes, notamment en ce qui concerne les électeurs, les collèges électoraux, la convocation des électeurs et les opérations électorales seront applicables à cette consultation, sauf en ce qui concerne l'obligation de vote et la sanction.

**Art. 3**

Le Conseil d'Etat statue en assemblée générale sur les réclamations introduites contre les irrégularités des opérations de la consultation populaire.

La décision sera rendue dans les trente jours.

**Art. 4**

Le mode de votation, la forme du bulletin de vote, les modalités du dépouillement et toutes autres mesures d'exécution nécessaires seront déterminés par le Roi.

**TEKST AANGENOMEN  
DOOR DE COMMISSIE**

*Nieuw opschrift :*

Voorstel van wet tot instelling van een volksraadpleging over het geven van een grondwetgevende opdracht aan het Europees Parlement.

**Artikel 1**

Op 18 juni 1989 zullen alle Belgen die regelmatig zijn ingeschreven op de kiezerslijsten opgemaakt voor de verkiezing van het Europees Parlement, de mogelijkheid hebben om, in elke bij de wet opgerichte kieskring, met ja of neen te antwoorden op de volgende vragen :

« 1. Meent u dat de Europese Gemeenschappen omgevormd moeten worden tot een waarachtige Unie ?

2. Meent u dat het in de eerste vraag vermelde doel verwezenlijkt moet worden door aan het Europees Parlement het mandaat te verlenen om een ontwerp van Europese Grondwet op te stellen dat vervolgens ter ratificatie moet worden voorgelegd, ofwel rechtstreeks aan de bevolking, ofwel aan de bevoegde organen van de lidstaten der Gemeenschap ? »

De in het eerste lid vermelde vragen en het feit dat de kiezers de gelegenheid zullen krijgen om erop te antwoorden, moeten op uitdrukkelijke wijze opgenomen worden in de oproeping van de kiezers.

**Art. 2**

De wettelijke bepalingen betreffende de Europese verkiezingen, met name wat de kiezers, de kiescolleges, het bijeenroepen van de kiezers en de kiesverrichtingen betreft, zijn van toepassing op deze verkiezingen, met uitzondering van de stemplicht en de sancties.

**Art. 3**

De Raad van State doet in algemene vergadering uitspraak over de bezwaren die tegen de onregelmatigheden der verrichtingen van de volksraadpleging ingediend worden.

De uitspraak zal binnen dertig dagen geschieden.

**Art. 4**

De wijze van stemmen, de vorm van het stembiljet, de modaliteiten van de stemopneming en alle andere vereiste uitvoeringsmaatregelen zullen door de Koning worden bepaald.

## Art. 5

Les résultats de la consultation populaire devront être comptabilisés dans chacune des circonscriptions créées par la loi. Ils seront transmis, ainsi que les procès-verbaux et les bulletins contestés visés à l'article 173 du Code électoral, immédiatement par le bureau principal de l'arrondissement au Ministre de l'Intérieur, qui les totalisera et les communiquera au Roi, aux Chambres législatives, aux Conseils communautaires et régionaux et au Parlement européen.

## Art. 6

La présente loi entre en vigueur le jour de sa publication au *Moniteur belge*.

## Art. 5

De uitslagen van de volksraadpleging worden opgetekend in elk van de door de wet ingestelde kieskringen. Zij worden samen met de processen-verbaal en de betwiste biljetten bedoeld in artikel 173 van het Kieswetboek, onmiddellijk door het arrondissementshoofdbureau toegezonden aan de Minister van Binnenlandse Zaken, die de uitslagen samentelt en ze ter kennis brengt van de Koning, de Wetgevende Kamers, de Gemeenschaps- en Gewestraden en het Europees Parlement.

## Art. 6

Deze wet treedt in werking op de dag van haar bekendmaking in het *Belgisch Staatsblad*.